

Examining the competencies of the teaching profession from the perspective of student teachers of Farhangian University

Mahmoud. Mohammadi^{*,1}, Yahya.Safikhanid²

¹ Corresponding author , Teaching Profession, student teacher, Farhangian University, Perspectiv

² department of educational sciences, farhangian university,

ABSTRACT

Keywords: competencies, Teaching Profession, student teacher, Farhangian University, Perspective.

¹.Corresponding author

✉ mmohammadi87@yahoo.com

The purpose of this article is to examine the competencies of the teaching profession from the perspective of student teachers of Farhangian University. The understanding and knowledge that student teachers have of the competencies of the teaching profession affect their professional performance and educational activism in the education system. The research method in this article is a qualitative method with a phenomenological approach. The statistical sample of the research is the students of Farhangian University of Alborz. The samples were selected based on targeted sampling from 19 student teachers of Alborz Farhangian University. The number of samples was determined based on the principle of theoretical saturation. The data collection method is semi-structured interview and the data analysis method is thematic analysis. After implementing the collected interviews, the student teachers' narratives about the competencies of the teaching profession were coded. The extracted codes were categorized into 6 main themes: teaching skills, social skills, personal skills, scientific ability, technological skills, and ethical characteristics. Teaching skills, social skills, and ethical characteristics were considered the most important teacher competencies from the perspective of student teachers.

Received: 12 March 2025

Reviewed: 27 Aprill 2025

Accepted: 17 May 2025

Published: 23 August 2025

PP: 45-60

ISSN (Online): 2645-7164

DOI: 10.48310/EDUP.2025.15864.1409

Citation (APA): Mohammadi, M. , Safikhanid, Y. (2025). Examining the competencies of the teaching profession from the perspective of student teachers of Farhangian University. *Journal Teacher Education Policy Studies*, 7(2), 45-60.

 <https://doi.org/10.48310/EDUP.2025.15864.1409>

بررسی صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی از دیدگاه دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان

محمود محمدی^{۱*}، یحیی صفی خانی^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه آموزش علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان، mmohammadi87@yahoo.com

۲. استادیار دانشگاه فرهنگیان، گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

چکیده

هدف این مقاله بررسی صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی از دیدگاه دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان است. درک و شناختی که دانشجو معلمان از صلاحیت‌های حرفه معلمی دارند بر عملکرد حرفه‌ای و کنشگری آموزشی و تربیتی آنان در نظام تعلیم و تربیت اثر می‌گذارد. روش پژوهش در این مقاله با رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی است. جامعه آماری مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان البرز هستند. بر اساس نمونه‌گیری هدفمند، ۱۹ نفر از دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان البرز به عنوان حجم نمونه‌ها انتخاب شدند. تعداد نمونه‌ها بر اساس اصل اشباع نظری تعیین شد. روش جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و روش تحلیل اطلاعات، تحلیل مضمون است. پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌های گردآوری‌شده، به کدگذاری روایت‌های دانشجو معلمان از صلاحیت‌های حرفه معلمی پرداخته شد. کدهای استخراج‌شده در ۶ مضمون اصلی: صلاحیت‌های تدریس، صلاحیت‌های اجتماعی، صلاحیت‌های فردی، صلاحیت‌های علمی و صلاحیت‌های فناوری و صلاحیت‌های اخلاقی دسته‌بندی شدند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مهم‌ترین صلاحیت‌های معلمی از دیدگاه دانشجو معلمان، صلاحیت تدریس، صلاحیت اجتماعی و صلاحیت اخلاقی است. به نظر می‌رسد به منظور آشنایی بیشتر دانشجو معلمان با ابعاد متفاوت صلاحیت‌های معلمی ضرورت دارد برنامه‌ها و فعالیت‌های متنوع و گسترده‌تری را به همراه برنامه درسی برای دانشجو معلمان طراحی و اجرا نمود.

واژه‌های کلیدی:

شایستگی معلمی، دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان.

۱. نویسنده مسئول:

mmohammadi87@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۲۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۰۱

شماره صفحات: ۴۵ - ۶۰

مقدمه

معلمان، به عنوان عاملان جامعه‌پذیری نسل‌های آینده، نقش مهمی در حفظ و ثبات نظام اجتماعی بر عهده دارند (Durkheim, 1998). همچنین معلمان می‌توانند به عنوان یکی از مهم‌ترین عاملان تغییر و تحول اجتماعی در جامعه محسوب شوند (Giroux, 1985, Apple, 2013). در نظام تعلیم و تربیت، معلم مهم‌ترین کنشگر آموزشی است. کیفیت هر نظام آموزشی به کیفیت معلمان آن جامعه وابسته است و هیچ کشوری نمی‌تواند از سطح معلمانش فراتر رود (Sarkararani, 2011). هر آنچه دانش‌آموزان در مدرسه کسب می‌کنند، بیش از هر چیز، متأثر از خصوصیات، کیفیات و شایستگی‌های علمی، فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی و معنوی معلمان است. کافی است بر محورهایی که بر تغییر و تحول در نظام‌های تعلیم و تربیت در سطح ملی و بین‌المللی مطرح شده‌اند نگاهی، هرچند گذرا، داشته باشیم تا دریابیم بدون در نظر گرفتن جایگاه ویژه برای عنصر معلم، هیچ‌یک از خواسته‌ها تحقق نخواهد یافت. بدین ترتیب بدون توجه به نقش معلم در نظام تعلیم و تربیت هرگونه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی آموزشی و تربیتی با شکست منجر خواهد شد (Raouf, 2002). در سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش (۲۰۱۱) نیز نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت‌کننده و اسوه‌ای امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت و مؤثرترین عنصر در تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی قلمداد شده است. بر اساس نقش مهمی که معلم در نظام تعلیم و تربیت و نظام اجتماعی ایفا می‌کند به کار گماردن تواناترین و شایسته‌ترین افراد برای حرفه معلمی حیاتی‌ترین مسئله در نظام آموزش و پرورش است.

اثر بخشی معلم در نظام آموزشی و جامعه، نیازمند مجموعه‌ای از صلاحیت‌ها و شایستگی‌ها است. نظریه‌های متعددی در خصوص صلاحیت‌ها و شایستگی‌های معلمی مطرح شده است. نظریه‌پردازان علوم تربیتی دسته‌بندی‌های مختلفی از صلاحیت‌ها و شایستگی‌هایی حرفه معلمی ارائه نموده‌اند. صلاحیت معلم، مجموعه شناخت‌ها، گرایش‌ها و مهارت‌هایی است که معلم با کسب آن‌ها به پرورش جسمی، عقلی، عاطفی، اجتماعی و معنوی فراگیران کمک می‌کند (Maleki, 2013). در تعریف دیگری، شایستگی معلم شامل دانش و مهارت‌های ضروری تدریس در مدرسه است. این شایستگی شامل میزان عالی بر خور داری از دانش، مهارت‌ها، نگرش و ارزش‌ها، ویژگی‌های شخصیتی، حساسیت‌ها، قابلیت‌ها و همچنین توانایی تلفیق آن‌ها در جهت عمل و به کارگیری روش‌های مناسب است (Adetayo, 2016). در تقسیم‌بندی دیگری قابلیت‌های معلمان را در سه زمینه دانش حرفه‌ای، عمل حرفه‌ای و تعهد حرفه‌ای دسته‌بندی کرده‌اند (Huntly, 2008). در دسته‌بندی دیگری از صلاحیت‌های معلمی کاستر و دنگرینک صلاحیت‌های معلمان را به پنج دسته اصلی دانش تخصصی، ارتباطات، سازمان‌دهی، تعلیم و تربیت و صلاحیت رفتاری دسته‌بندی کرده‌اند (Koster, Dengerink, 2008). بحث در زمینه شایستگی‌ها و صلاحیت‌های حرفه معلمی در دنیای امروز امری جدی، چندوجهی و سیال است. دامنه شایستگی‌های حرفه معلمی با توجه به شاخص‌های مربوط به شایستگی‌های حرفه‌ای، هویت‌های ثابت و وابسته به شرایط دارند و گستره‌ای از شایستگی‌ها را در بر می‌گیرد (Voorhees, 2001).

در نظام تعلیم و تربیت ایران، دانشگاه فرهنگیان وظیفه جذب، تربیت و آموزش معلمان را بر عهده دارد (Supreme Council of the Cultural Revolution, 2011). با توجه به اهمیت شغل معلمی، دانشگاه فرهنگیان همواره در جذب دانشجویان خود علاوه بر صلاحیت‌های علمی، مجموعه‌ای از شایستگی‌های اجتماعی سیاسی فرهنگی شخصیتی و... را نیز در نظر می‌گیرد، به گونه‌ای که داوطلبان حضور در دانشگاه فرهنگیان پس از کسب حداقل امتیاز علمی ملزم به گذراندن سنجش سلامت، مصاحبه تخصصی و گزینش عمومی هستند. بر همین اساس متقاضیان حرفه معلمی پس از پذیرش در آزمون سراسری و شرکت در مصاحبه‌های عمومی و تخصصی به استخدام آموزش و پرورش درآمده و در دانشگاه فرهنگیان آماده کسب صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی می‌شوند. در دانشگاه فرهنگیان انتظار می‌رود دانشجو معلمان دوره کارشناسی دانشگاه فرهنگیان، طی ۴ سال با گذراندن دروس عمومی^۱ (GK)، دروس

تربیتی^۱ (PK)، دروس تربیت- موضوعی^۲ (PCK) و دروس موضوعی^۳ (CK) شایستگی‌ها و صلاحیت‌های عمومی، علمی، تربیتی و تربیتی-محتوایی مورد نظر برای حرفه معلمی را کسب نمایند (Deputy of education and Graduate Studies, 2018). در راهکار ۱۱/۴ سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش (۲۰۱۱) نیز بر ضرورت نظام ارزیابی صلاحیت معلمان شامل شایستگی‌های اخلاقی، اعتقادی، انقلابی، حرفه‌ای و تخصصی و ارزشیابی متناسب با مبانی و اهداف سند تحول راهبردی تأکید شده است.

صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی همواره به عنوان یکی از موضوعات اساسی در نظام آموزش و پرورش و به ویژه نظام تربیت معلم مطرح بوده‌اند. تغییر و تحولات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و آموزشی بر معیارها و شاخص‌هایی که به‌عنوان صلاحیت‌ها و شایستگی‌های معلمی شناخته شده است، تأثیر می‌گذارد. اولویت‌ها و تقدم و تأخر این صلاحیت‌ها و نیز حذف و اضافه نمودن به مجموعه صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی به‌شدت تحت تأثیر ضرورت‌های اجتماعی، ارزش‌های فرهنگی و تحولات تاریخی و سیاسی جامعه‌ای است که نظام آموزش و پرورش و نظام تربیت معلم در آن فعالیت می‌کند (Mohammadi, 2022)؛ بنابراین مطالعه و شناسایی الگوهای مختلفی که از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلم ارائه شده است و نیز تغییر و تحولات صلاحیت‌های معلمی در نظام تربیت معلم و همچنین سنجش و ارزیابی و رصد معلمان بر اساس این صلاحیت‌ها یکی از ضرورت‌هایی است که در پژوهش‌های تربیت معلم مورد توجه پژوهشگران و علاقه‌مندان به حوزه تربیت معلم قرار دارد.

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های متعدد و متنوعی در خصوص صلاحیت‌ها و شایستگی‌های معلمی و ارزیابی و سنجش آن‌ها در میان معلمان توسط صاحب‌نظران آموزشی و تربیتی انجام شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

رضایی (۲۰۲۰) در مقاله شناسایی و تعیین شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان با ابتدا بر اسناد تحولی آموزش و پرورش و اعتبار سنجی آن‌ها، شایستگی‌های ویژه‌ای که براساس سند تحول بنیادین و سایر اسناد بالادستی شناسایی شده‌اند را در سه حیطه کلی، شایستگی‌های معطوف به اخلاق و تعهد حرفه‌ای؛ شایستگی‌های معطوف به دانش حرفه‌ای و شایستگی‌های معطوف به مهارت‌های تربیتی دسته‌بندی کرده است. حلاجی (۲۰۲۲) در مقاله واکاوی دلالت‌های اسناد بالادستی دانشگاه فرهنگیان بر ویژگی معلم در دو سند اساسنامه و سند راهبردی دانشگاه فرهنگیان بر سه ویژگی فردی، حرفه‌ای و سازمانی معلم اشاره می‌کند.

محبی و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله سنجش ابعاد صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان ایران: مطالعه مروری تلفیقی، صلاحیت‌های معلمی را در ۴ بعد دانشی، مهارتی، نگرشی/ارزشی و شخصیتی/اخلاقی تقسیم‌بندی کردند و نتیجه گرفتند که معلمان مورد بررسی در بعد دانشی در حد متوسط در بعد مهارتی پایین‌تر از متوسط و در بعد نگرشی/ارزشی و شخصیتی/اخلاقی بالاتر از متوسط قرار داشتند. میرکمالی و همکاران (۲۰۱۹) در مقاله ارزیابی وضعیت صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان از دیدگاه مدیران ابتدایی استان مرکزی، صلاحیت‌های معلمان را در چهار بعد اخلاق حرفه‌ای، بعد شخصی، بعد بین فردی، و بعد تخصصی مورد سنجش و اولویت‌بندی قرار دادند. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان در تمام مؤلفه‌ها بالاتر از حد متوسط بوده است.

کدخدایی (۲۰۱۶) در مقاله آموزش معلم: چپستی چندگونگی و چگونگی، معتقد است که تعلیم و تربیت معلمان باید به‌گونه‌ای باشد که برون‌داد آن معلمان دانشمند، اندیشمند و هنرمندی باشد که علاوه بر داشتن دانش پایه، توانایی حل مسئله و انطباق با موقعیت را داشته باشند و ثانیاً روش‌های آموزش معلمان، روش‌هایی بومی و متناسب با فرهنگ باشد تا علاوه بر سودمندی و اثربخشی بیشتر، معلمانی وابسته به فرهنگ بومی تربیت نماید. پورکریمی و همکاران

1. Pedagogical Knowledge
2. Pedagogical Content Knowledge
3. Content Knowledge

(۲۰۲۲) در مقاله طراحی الگوی شایستگی‌های متقاضیان ورود به دانشگاه فرهنگیان در دوره آموزش ابتدایی، شایستگی‌های متقاضیان حرفه معلمی را در ۶ حیطه شایستگی‌های دانشی، شایستگی‌های ارتباطی، شایستگی‌های ادراکی، شایستگی‌های اجرایی، شایستگی‌های شخصیتی و شایستگی‌های نگرشی دسته‌بندی می‌کنند. عسکری متین و کیانی (۲۰۱۸) در مقاله الگوی معیار صلاحیت حرفه‌ای معلمی در تراز جمهوری اسلامی ایران، الگوی ۷ ساحتی: ۱- برنامه‌ریزی و آماده‌سازی برای آموزش، ۲- برنامه‌ریزی و طراحی برای یادگیری ۳- مدیریت پیرامون و محیط یادگیری، ۴- آموزش اثربخش، ۵- مسئولیت سازمانی و توسعه حرفه‌ای، ۶- سرمایه اجتماعی و فعالیت فرهنگی، ۷- معنویت و اخلاق و خداآوری را ارائه می‌دهند.

عباباف و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله شایستگی‌های معلمی از نگاه کنشگران عرصه تربیت؛ نقاط اشتراک و تمایز، به توصیف شایستگی‌های معلمی از نگاه کنشگران در آموزش و پرورش و آموزش عالی پرداخته است. آن‌ها شایستگی‌های معلمی در شش سازه: ۱- دانش نظری، ۲- دانش عملی، ۳- نگاه توحیدی و زیبایی‌شناختی، ۴- باورهای حرفه‌ای، ۵- قابلیت‌های فردی و ۶- فرا شایستگی‌ها دسته‌بندی نموده‌اند. دیبایی صابر و همکاران (۲۰۱۹) در مقاله شناسایی شایستگی‌های اصلی معلمان دوره متوسطه از دیدگاه خبرگان تعلیم و تربیت، شایستگی‌های معلمی را در ۶ مقوله ۱- ارتباطی، ۲- روان‌شناختی ۳- خدماتی ۴- پژوهشی ۵- فردی و ۶- تربیتی تقسیم‌بندی نموده‌اند.

تحقیقاتی که به دسته‌بندی صلاحیت‌ها و شایستگی‌های معلمی پرداخته‌اند، عموماً از منظر خبرگان تربیتی و کنشگران تربیتی (Dibaei Saber et al., 2019, Ababaaf et al., 2020) و یا از منظر اسناد بالادستی (Halaji, 2022, rezaee, 2020) بوده است. تحقیقاتی دیگری به ارزیابی و سنجش معلمان بر اساس صلاحیت‌ها و شایستگی‌های از پیش تعیین‌شده پرداخته‌اند (Mirkamali et al., 2019, Mohebi et al., 2022). برخی از تحقیقات نیز الگوها و مدل‌هایی از صلاحیت و شایستگی‌های معلمی را به‌منظور پذیرش و آموزش دانشجو معلمان ارائه نموده‌اند (Kadkhodaie, 2016, Pourkarimi et al., 2022, Askari Matin et al., 2018).

در میان پژوهش‌های انجام‌شده، پژوهش‌های اندکی به بررسی صلاحیت‌های و شایستگی‌ها معلمی از منظر و دیدگاه معلمان یا دانشجو معلمان پرداخته‌اند. این پژوهش درصدد بررسی صلاحیت‌های معلمی از دیدگاه دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان است. دانشجو معلمان مهم‌ترین مخاطبان برنامه درسی هستند. دانشجو معلمان برنامه‌های تربیت‌معلم را با تصویری که از صلاحیت‌های و شایستگی‌های حرفه معلمی دارند و همچنین با تصور کردن خودشان در قامت یک معلم آغاز می‌کنند. همچنین مجموعه یادگیری‌ها و تجربیاتی که دانشجو معلمان در دانشگاه فرهنگیان کسب می‌کنند بر تغییر درک و تصویری که از ویژگی‌ها و مهارت‌های حرفه معلمی دارند اثر می‌گذارد. شناخت و درکی که دانشجو معلمان از صلاحیت‌های حرفه معلمی کسب می‌کنند می‌تواند بر عملکرد حرفه‌ای و شغلی آنان تأثیرات عمیق و پایداری داشته باشد. در معلمی کردن یک معلم، باورهای او نسبت به حرفه معلمی نقش اساسی دارد. این باور تحت تأثیر عوامل متعددی چون تجربه‌های پیشین و گذراندن دوره‌های تربیت‌معلم شکل می‌گیرد (Soltani Nejad, 2018). نگرش، برداشت و درکی که دانشجو معلمان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی کسب می‌کنند، سازنده هویت شغلی و حرفه‌ای آن‌هاست. نگرش و برداشت یا تفسیری که دانشجو معلمان از ویژگی‌ها و مهارت‌های حرفه معلمی دارند به‌شدت بر عملکرد و فعالیت‌های شغلی و حرفه‌ای آن‌ها اثر می‌گذارد. فعالیت‌های تربیتی و آموزشی معلم در مدرسه، طراحی و برنامه‌ریزی‌های آموزشی، مدیریت کلاس درس، شیوه تدریس، نحوه تعامل او با دانش‌آموزان و همکاران، انجام وظایف سازمانی، رضایت یا عدم رضایت از شغل معلمی همگی تحت تأثیر ادراکات و تصویری است که از صلاحیت‌های حرفه معلمی دارد. دانشجو معلمانی که درک و تصور مثبتی از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی ندارند احساس تعلق و تعهدپذیری کمتری نسبت به حرفه معلمی دارند، انگیزه یادگیری و فعالیت در آن‌ها کاهش می‌یابد و کارایی کمتری خواهند داشت. همچنین انتظارات و ادراک غیرواقعی از شغل معلمی در بین معلمانی که در اولین سال‌های تدریسشان هستند ممکن است باعث شود از عهده وظایف معلمی برنیایند (Adib et al., 2017).

بنابراین با توجه به اهمیت ادراک و تصورات دانشجو معلمان از صلاحیت‌های حرفه معلمی و تأثیر آن بر هویت حرفه‌ای و عملکرد شغلی او به‌عنوان معلم در آینده، ضروری است که ادراکات و تصورات دانشجو معلمان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی مورد مطالعه قرار گیرد. مطالعه تصورات و انتظارات دانشجو معلمان می‌تواند ما را نسبت به نگرش‌ها و تصورات آنان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز حرفه معلمی آشنا سازد و در پی آن سازوکارهایی در جهت اصلاح یا تغییر این انتظارات و تصورات نادرست به کار بسته شود. بر این اساس هدف این مقاله بازنمایی و توصیف تصورات و نگرش‌های دانشجو معلمان از صلاحیت‌ها و ویژگی‌های حرفه معلمی است. این مقاله در پی پاسخ به این سؤال است: تصورات و دیدگاه‌های دانشجو معلمان از شایستگی‌ها و صلاحیت‌های حرفه معلمی چگونه است؟

روش پژوهش

این پژوهش از نوع رویکرد کیفی^۱ با روش پدیدارشناسی^۲ است. روش پدیدارشناسی مناسب‌ترین روش برای بررسی ادراکات و تصورات افراد از موضوعات مختلف است. این روش غالباً روی ادراکات افراد متمرکز است و تلاش دارد فهم بهتری از چگونگی نمود جهان نزد مشارکت‌کنندگان و کیفیت تجربه و دریافت جهان توسط آن‌ها از منظر خودشان ارائه دهد (Creswell, 2007; Bodlai, 2020).

جامعه پژوهش، دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان البرز هستند. بر اساس نمونه‌گیری هدفمند، ۱۹ نفر از دانشجو معلمان پسر دانشگاه فرهنگیان حکیم فردوسی البرز به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. تعداد نمونه‌ها نیز بر اساس اصل اشباع نظری (Strauess & Corbin, 1990) تعیین شد؛ یعنی تا زمانی که روایت‌های دانشجویان از صلاحیت‌های حرفه معلمی به تکرار نرسیده بود، جمع‌آوری داده‌ها ادامه یافت. بر این اساس نظرات و دیدگاه‌های ۱۹ نفر از دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی جمع‌آوری شد. روش جمع‌آوری داده‌ها روش مصاحبه نیمه‌ساختار یافته است. از آنجاکه پژوهش کیفی می‌کوشد محقق را به درون جهان زندگی مشارکت‌کنندگان تحقیق وارد سازد مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته به‌واسطه تأکید بر سؤالات باز و غیر هدایت‌شده می‌تواند مورد استفاده چنین پژوهشی قرار گیرد (Mohammadiasl, 2018: 171).

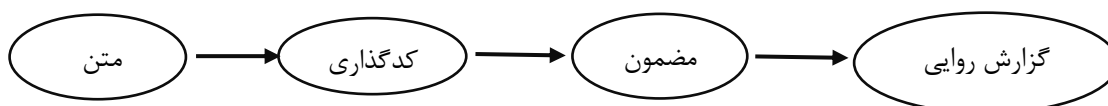
در مصاحبه‌ها از دانشجو معلمان خواسته شد که نظرات، ادراکات و دیدگاه‌هایشان راجع به صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی را بیان کنند. مصاحبه با هر کدام از دانشجو معلمان در حدود ۲۰ الی ۲۵ دقیقه انجام شد. دانشجو معلمان در طول مصاحبه به بیان ادراکات، نظرات، احساسات و دیدگاه‌های خودشان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی پرداخته‌اند.

در طول مصاحبه تلاش شد محقق دخالت کمتری در پاسخ‌هایی که مصاحبه‌شوندگان از صلاحیت‌های حرفه معلمی بیان می‌کنند، داشته باشد و مصاحبه با پاسخگویان در چارچوب موضوع طرح‌شده و شایستگی‌های حرفه معلمی انجام شود. پس از آنکه محقق متوجه شد روایت‌ها و پاسخ‌های پاسخگویان به تکرار رسیده است یعنی ادامه مصاحبه با نمونه‌ها، دیگر نکته و مطلب جدیدی به مصاحبه‌های قبلی نمی‌افزاید مصاحبه‌ها را متوقف نمود و فرایند جمع‌آوری داده‌ها به اتمام رسید.

پس از تکمیل مصاحبه‌ها، به‌منظور تحلیل داده‌ها، مصاحبه‌های انجام‌شده به متن‌های نوشتاری تبدیل شدند و فرایند کدگذاری داده‌ها آغاز شد. روش تحلیل داده‌ها، تحلیل مضمون^۳ است. تکنیک تحلیل مضمون بر فرایند شناسایی و کدگذاری الگوهای مختلف معنایی تأکید می‌کند. به بیان ساده‌تر تکنیک تحلیل مضمون، شناسایی، تحلیل و گزارش کردن الگوهاست. باین حال تحلیل مضمون نه به‌عنوان یک روش مستقل بلکه به‌عنوان یک تکنیک تحلیل داده‌هاست؛ بنابراین دریافت الگوهای معنایی مسلط در داده‌ها هدف اصلی این روش پژوهش است (Zokai, 2021: 86).

1. Qualitative Research
2. Phenomenological approach
3. Theme Analysis

تکنیک تحلیل مضمون با کدگذاری^۱ مصاحبه‌های پیاده شده آغاز می‌شود. کد^۲، به مفاهیم اصطلاحات و عبارت‌هایی گفته می‌شود که نمونه‌های مورد بررسی برای توصیف موضوع مورد پژوهش به کار برده‌اند. بدین ترتیب پس از جمع‌آوری مصاحبه‌ها و پیاده‌سازی آن‌ها، روایت‌های دانشجو معلمان از صلاحیت‌های حرفه معلمی کدگذاری شد. پس از کدگذاری متن‌های پیاده شده، ۶ مضمون اصلی استخراج شد. بر این اساس می‌توان فرایند تحلیل داده را بدین شکل نشان داد.

لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) در پژوهش‌های کیفی معیارهای چون اعتمادپذیری^۳ باورپذیری^۴ انتقال‌پذیری^۵ اطمینان‌پذیری^۶ تأییدپذیری^۷ را به‌جای روایی^۸، پایایی^۹ و عینیت^{۱۰} پیشنهاد می‌کنند (Flik, 2006:420). به‌منظور اعتمادپذیری و باورپذیری مضامین و کدهای استخراج‌شده از مصاحبه‌های نمونه‌ها، از ۴ نفر از دانشجو معلمان دانشگاه کمک گرفته شد. آنان پس از مرور کدها و مضامین استخراج‌شده، بیان داشتند که مضامین و کدهای استخراج‌شده به‌نوعی گویای دیدگاه‌ها و نظرات آنان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی نیز هستند. همچنین به‌منظور اطمینان‌پذیری و تأییدپذیری کدها و مضامین استخراج‌شده و فرایند تحلیل داده‌ها از نظرات ۲ تن از متخصصان تربیتی و اجتماعی بهره برده شد. متخصصان تربیتی و اجتماعی بیان داشتند فرایند تحلیل داده‌ها توانسته است تصویر و نمایش نسبتاً روشن و دقیقی نظرات و دیدگاه‌های دانشجو معلمان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی ارائه دهد.

یافته‌های پژوهش

پس از جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه‌های گردآوری‌شده به متن‌های نوشتاری تبدیل شدند. پس از پالایش متن‌ها به شماره‌گذاری روایت‌ها و استخراج کدها اقدام شد. کدهای استخراج‌شده در ۶ مضمون اصلی: صلاحیت‌های تدریس، صلاحیت‌های فردی، صلاحیت‌های فناوری، صلاحیت‌های اجتماعی، صلاحیت‌های علمی و صلاحیت‌های اخلاقی دسته‌بندی شدند. در نهایت مضامین اصلی بر اساس کدهای استخراج‌شده و با استناد به نقل‌قول مستقیم نمونه‌ها توضیح داده شدند.

-
1. Coding
 2. Code
 3. Trustworthiness
 4. Credibility
 5. Transferability
 6. Dependability
 7. Confirmability
 8. Validity
 9. Reliability
 10. Objectivity

جدول ۱. مضامین و کدهای استخراج‌شده از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی

مضامین اصلی	کدها
صلاحیت‌های تدریس	تدریس مشارکتی، تدریس چالش‌زا، تدریس کاربردی، ارتباط موضوعات درسی به مسائل روزمره، ساده‌سازی مطالب، کاربردی ساختن درس‌ها، ایجاد محیط مطلوب و جذاب، تدریس کم اما تأثیرگذار، کنترل و تسلط بر کلاس، کاربرد روش‌های نوین تدریس، تدریس فعال، ایجاد احساس خوب در کلاس، انتقال مطالب، سازگاری با شرایط جدید، نظرخواهی از دانش‌آموزان، داشتن برنامه، تدریس مفید و مؤثر، آموزش فراگیر، لذت بردن دانش‌آموزان از کلاس، تقویت روحیه پرسشگری، تدریس قابل فهم
صلاحیت‌های فردی	فن بیان و سخنوری، خلاقیت، داشتن هوش هیجانی، آشنایی با روان‌شناسی کودکان و نوجوانان، منظم و وقت‌شناس، انعطاف‌پذیر، کنترل احساسات و خشم و عصبانیت، داشتن اعتمادبه‌نفس، اقتدار
صلاحیت‌های اجتماعی	درک و همدلی، برقراری ارتباط، مسئولیت‌پذیری، یادگیری از دانش‌آموزان، آشنایی با فرهنگ منطقه خدمت، استفاده از تجربیات همکاران، آموزش انتقادی، درک متقابل، برقراری عدالت، مهارت ارتباطی، رابطه خوب و صمیمانه
صلاحیت‌های علمی	زمینه علمی مناسب، تسلط بر محتوا، اطلاعات عمومی، دانش کافی، دانش تخصصی، باسواد بودن، افزایش اطلاعات، دانش به‌روز، آگاهی از مسائل روز،
صلاحیت‌های فناوری	آشنایی با تکنولوژی‌های روز، آشنایی با فناوری، مهارت رایانه‌ای
صلاحیت‌های اخلاقی	دلسوز، صبور، انسانیت، رعایت ادب، خوش‌اخلاق و خوش‌برخورد، احترام گذاشتن، محبت و صمیمیت، گشاده‌رویی، وجدان کاری، مهربان و جدی، تبعیض قائل نشدن،

۱. صلاحیت‌های تدریس: مهارت تدریس، یکی از مهم‌ترین شایستگی‌های معلمی است که اغلب نمونه‌های مورد بررسی بدان اشاره داشتند. مشارکت‌کنندگان مهارت تدریس را با این مفاهیم بیان نمودند: «تدریس مشارکتی، تدریس چالش‌زا، تدریس کاربردی، ارتباط موضوعات تدریس به مسائل روزمره، ساده‌سازی مطالب، کاربردی ساختن درس‌ها، ایجاد محیط مطلوب و جذاب، تدریس کم اما تأثیرگذار، کنترل و تسلط بر کلاس، کاربرد روش‌های نوین تدریس، تدریس فعال، ایجاد احساس خوب در کلاس، انتقال مطالب، سازگاری با شرایط جدید، نظرخواهی از دانش‌آموزان، داشتن برنامه، تدریس مفید، آموزش فراگیر، لذت بردن دانش‌آموزان از کلاس، تقویت روحیه پرسشگری، تدریس قابل فهم».

نمونه شماره ۱۹ در مورد «تدریس کاربردی و ساده‌سازی مطلب» این‌گونه بیان می‌کند: «بهترین معلم فردی است که هنر این را داشته باشد که مطالب سنگین و پیچیده را به ساده‌ترین شکل ممکن برای دانش‌آموزانش بیان کند و مباحث کتاب را طوری بیاموزد که دانش‌آموزان بتوانند در زندگی خود آن‌ها را به کار بگیرند.» نمونه شماره ۶ در مورد «تدریس فعال و جذاب ساختن کلاس» این‌گونه اظهار می‌کند «معلم باید بتواند برای تدریس از شیوه‌های مختلفی استفاده کند و کلاس درس را جذاب کند تا همه دانش‌آموزان در کلاس فعال باشند» نمونه شماره ۱۱ در مورد «ایجاد حس خوب و علاقه‌مندی دانش‌آموزان در کلاس» این‌گونه بیان می‌کند «کلاس معلمی خوب است که دانش‌آموزان در کلاس احساس خوبی داشته باشند درس را از روی اجبار نخوانند بلکه با علاقه در کلاس درس حاضر شوند» شماره ۱۶ در مورد «ارتباط موضوعات درسی با مسائل روزمره» چنین بیان می‌کند «از نظر من یک معلم خوب نباید در کلاس درس فقط خود را محدود به کتاب درسی و درس بکند و باید در حین تدریس سعی کند مطالب درس را یا مطالب پیرامونی درس را به زندگی واقعی دانش‌آموزان گره بزند» روایت شماره ۱۸ در مورد «مشارکت دادن دانش‌آموزان در تدریس» چنین بیان می‌کند «معلم خوب باید با دانش‌آموزان رابطه دوستانه برقرار کند و از دانش‌آموزان در مورد مسائل مختلف نظرخواهی کند و تا حد امکان نظرات دانش‌آموزان را در روند کلاس و تدریس اعمال نماید.» نمونه

شماره ۱۱ در مورد «استفاده از روش‌های تدریس نوین در کلاس درس» چنین عنوان می‌کند «معلم خوب باید خلاق باشد و به روش‌های تدریس نوین تسلط داشته باشد و برای هر جلسه و مبحث روش تدریس متناسبی طراحی کند» نمونه شماره ۸ در مورد «تدریس فراگیر» چنین بیان می‌کند: «معلم باید آموزش فراگیر داشته باشد که قابل فهم برای همه‌ی دانش‌آموزان کلاس باشد». روایت شماره ۵ در مورد «برنامه داشتن برای تدریس» چنین بیان می‌کند «یک معلم خوب سعی می‌کند کلاس جذابی داشته باشد و برای تمام زمان کلاس برنامه داشته باشد» نمونه شماره ۱ در مورد «آموزش پرسشگری به دانش‌آموزان» چنین بیان می‌کند «یک معلم خوب به دانش‌آموزان فرصت یافتن بدهد و روحیه پرسشگری را در آن‌ها تقویت نماید». بدین ترتیب از نظر نمونه‌های مورد بررسی، لازمه معلم شدن داشتن برخی مهارت‌های تدریس است که برای معلم شدن ضرورت دارد. به همین دلیل شماره ۲ بیان می‌کند: «هر شخصی می‌تواند معلم باشد اما همه افراد توانایی معلمی کردن را ندارند»

مهارت تدریس مهم‌ترین صلاحیتی بود که اغلب نمونه‌های مورد بررسی بدان اشاره داشتند. از نظر مشارکت‌کنندگان، یک معلم ایده‌آل بایستی بتواند دانش محتوایی تخصصی خود را به مخاطبانش انتقال دهد. با شیوه‌های مختلف تدریس آشنا باشد و این توانایی را داشته باشد که در موقعیت‌های مختلف از شیوه‌های تدریس متنوعی استفاده نماید.

۲. صلاحیت‌های اجتماعی معلمی: یکی دیگر از شایستگی‌هایی که در بین نمونه‌های مورد بررسی بیشتر تکرار شده بود، صلاحیت اجتماعی معلمی بود. دانشجو معلمان صلاحیت‌های اجتماعی را با این مفاهیم توصیف نموده‌اند: «درک و همدلی، توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان، مسئولیت‌پذیری، یادگیری از دانش‌آموزان، آشنایی با فرهنگ منطقه خدمت، استفاده از تجربیات همکاران، آموزش انتقادی، درک متقابل، مهارت ارتباطی، رابطه خوب و صمیمانه با همکاران و دانش‌آموزان»

در این راستا، نمونه شماره ۱ در مورد «دوستی و ارتباط نزدیک با دانش‌آموزان» چنین بیان می‌کند «معلم خوب معلمی است که همچون یک دوست در کنار دانش‌آموزانش قرار گیرد و در مواقع ضروری به آن‌ها کمک کند». نمونه شماره ۱۵ در مورد «ارتباط مثبت با دانش‌آموزان» چنین بیان می‌کند: «معلم خوب معلمی هست که رابطه‌اش با دانش‌آموزان مثبت است و به احساسات دانش‌آموزان توجه می‌کند». نمونه شماره ۱۶ در مورد «یادگیری از دانش‌آموزان» چنین بیان می‌کند «باید به این مسئله نیز توجه کنم که در حین اینکه دارم چیزهای متفاوتی به دانش‌آموزان یاد می‌دهم و بر آن‌ها تأثیرگذاری مثبتی می‌خواهم داشته باشم در مقابل از آنان نیز یاد بگیرم و به شکل دیکتاتور و از بالا به پایین با آنان برخورد نداشته باشم». نمونه شماره ۱۰ در مورد «برقراری اعتماد متقابل در محیط کاری» چنین بیان می‌کند: «می‌خواهم در محیط کاری‌ام علاوه بر اینکه محیط را برای خودم شاد، پویا و بانشاط می‌سازم، به اطرافیانم نیز این احساس را بدهم که می‌توانند به من اعتماد کنند و اگر کمکی از دستم بریاید در شرایطی که نیاز به کمک دارند بتوانند به راحتی بیان کنند و مطمئن باشند که اگر بتوانم یاری‌رسان آن‌ها خواهم بود». روایت شماره ۱۲ در مورد «آموزش انتقادی دانش‌آموزان» چنین بیان می‌کند «کسانی که معلم هستند باید نهایت تلاش خود را بکنند تا نسلی آگاه، منتقد، بیدار، هوشیار و کنشگر را تربیت کنند تا اوضاع جامعه رو به بهبودی برود».

صلاحیت و شایستگی دیگری که اغلب دانشجویان مورد بررسی بدان اشاره داشتند، مهارت اجتماعی و توانایی برقراری ارتباط معلم با دانش‌آموزان است. معلمی که نتواند با دانش‌آموزان و مخاطبانش ارتباط برقرار کند، نمی‌تواند تدریس مؤثر و مفیدی داشته باشد. لازمه یک تدریس اثربخش برقراری تعامل مثبت میان معلم و دانش‌آموزان است.

۳. صلاحیت‌های فردی معلمی: صلاحیت‌های فردی ویژگی دیگری بود که دانشجو معلمان بدان اشاره نموده‌اند. نمونه‌های مورد بررسی مهارت‌های فردی معلمی را با این مفاهیم بیان نموده‌اند «فن بیان، خلاقیت، داشتن هوش هیجانی، آشنایی با روان‌شناسی کودکان و نوجوانان، منظم و وقت‌شناس، انعطاف‌پذیر، کنترل احساسات و خشم و

عصبانیت، داشتن اعتماد به نفس، اقتدار، کشف استعدادها»

برای نمونه روایت شماره ۱۱ در مورد «فن بیان» معلم چنین بیان می‌کند «یکی از ویژگی‌های معلمان فن بیان خوب است. معلم خوب باید مطالب کتاب را به صورت کاملاً شیوا و رسا بیان کند و بتواند تن صدای خود را کنترل کند. معلمی که فن بیان خوبی نداشته باشد دانش‌آموزان نمی‌توانند مطالب را به خوبی متوجه شوند». نمونه شماره ۱۲ در مورد «اهمیت هوش هیجانی» معلمان چنین اظهار می‌کند «معلمانی که از مهارت تنظیم هیجانی-انگیزشی بالاتری برخوردار هستند در برقراری ارتباط با دانش‌آموزان موفق‌تر عمل می‌کنند». نمونه شماره ۱۸ در مورد «توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان» چنین بیان می‌کند «معلم باید روان‌شناس خوبی باشد و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزانش را بداند تا با توجه به شرایط موجود بهترین عملکرد و بازدهی را داشته باشد». روایت شماره ۸ در مورد «کنترل خشم» چنین اظهار می‌کند «یک معلم باید سکوت کردن به موقع را بلد باشد و بتواند خشم و عصبانیت را کنترل کند و به خود و کلاسش تسلط کافی داشته باشد» نمونه شماره ۲ در مورد «آشنایی معلم از دانش‌آموزان» چنین بیان می‌کند: «یک معلم خوب معلمی هست که در درجه اول برای مقطع و سنی که تدریس می‌کند آشنایی کافی با حالات روحی و جسمی و سطح درک آن‌ها داشته باشد و بتواند آن‌ها را درک کند». نمونه شماره ۸ در مورد «انعطاف‌پذیر بودن معلمان» چنین عنوان می‌کند «معلم باید انعطاف داشته باشد یعنی قابلیت تغییر رفتار و روش تدریس خود را داشته باشد» روایت شماره ۱۰ در مورد «خلاقیت معلمی» چنین بیان می‌کند «معلم باید بتواند برای هر چیزی (مسئله‌ای) راه حل مناسب و منطقی پیدا کند. معلمی که به خلاقیت‌ها بها بدهد و استعدادها را پرورش بدهد» نمونه شماره ۱ در مورد «اقتدار معلمی» چنین بیان می‌کند «معلم باید در عین اقتدار با دانش‌آموزانش دوست باشد تا آن‌ها از بودن در کلاس درس احساس خوبی داشته باشند».

۴. صلاحیت‌های علمی معلمی: نمونه‌های مورد بررسی صلاحیت‌های علمی لازم برای معلمی را با این مفاهیم بیان نموده‌اند: «زمینه علمی مناسب، اطلاعات عمومی، دانش کافی، دانش تخصصی، باسواد بودن، افزایش اطلاعات، دانش به‌روز، آگاهی از مسائل روز»

برای مثال نمونه شماره ۱۴ در مورد «دانش تخصصی معلمی» چنین بیان می‌دارد «معلم باید در رشته تخصصی خود زمینه علمی مناسبی داشته باشد» روایت شماره ۱۳ در مورد «تسلط بر محتوای تدریس معلم» چنین بیان می‌کند «از نظر من یک معلم خوب باید ضمن آشنایی کامل و تسلط بر محتوای مورد تدریس، بایستی با جدیدترین و البته کامل‌ترین مطالب رشته خودش نیز آشنا باشد». نمونه شماره ۷ در مورد «اطلاعات کافی معلم» اظهار می‌کند «در حوزه تدریس، اطلاعات علمی کافی داشته باشد». نمونه شماره ۶ در مورد «اطلاعات به‌روز معلم» چنین بیان می‌کند «معلم خوب کسی هست که دانشش را به‌روز نگه دارد و همیشه سعی کند کتاب بخواند و اطلاعات مفید و جدیدی به شاگردانش بدهد». روایت شماره ۳ در مورد «باسواد بودن معلم» این‌گونه عنوان می‌کند: «دوست دارم معلمی بسیار باسواد و دارای اطلاعات علمی بالایی باشم و کتاب‌های زیادی مطالعه کرده باشم به‌گونه‌ای که هیچ‌کدام از سؤالات دانش‌آموزانم را بی‌پاسخ نگذارم». روایت شماره ۲ در مورد «اطلاعات عمومی معلم» این‌چنین بیان می‌کند «معلم باید سواد کافی داشته باشد سواد کافی نه تنها در حوزه علم خودش بلکه باید از اطلاعات عمومی کافی برخوردار باشد و این علم را هر روز به‌روزتر کند با مطالعه با شرکت در کلاس‌ها و... سواد خودش را بالا ببرد تا بتواند به‌عنوان فردی که آموزش می‌دهد اطلاعات کافی و تجربه کافی در زمینه‌های گوناگون رو داشته باشد».

از دیدگاه نمونه‌های مورد بررسی تسلط معلم بر دانش موضوعی یکی از شایستگی‌های بنیادین معلمی محسوب می‌شود. بدون درک و تحلیل روشنی از دانش تخصصی و موضوعی، انجام عمل تدریس در ابتدایی‌ترین شکل آن ممکن نیست؛ از این رو، ضروری است معلمان بر دانش موضوعی یا دانش‌های مرتبط با موضوع تدریس خود احاطه کامل داشته باشند.

۵. **صلاحیت‌های فناوری معلمی:** نمونه‌های مورد بررسی صلاحیت‌های فناوری معلمی را با این مفاهیم توصیف نموده‌اند: «آشنایی با تکنولوژی‌های روز، آشنایی با فناوری، مهارت رایانه‌ای، نشان دادن فیلم» برای مثال نمونه شماره ۱۱ در مورد «مهارت فناوری معلم» چنین بیان می‌کند «افزون بر دانش تخصصی، تسلط نسبی به زبان انگلیسی، آشنایی با تکنولوژی روز (فضای مجازی، نرم‌افزارها، تولید محتوا و ...) نیز برای معلمی لازم است.» نمونه شماره ۱۲ در مورد «آشنایی با فناوری اطلاعات و رسانه‌های جمعی» بیان می‌کند «یکی از ویژگی‌های معلم خوب آشنایی کافی با فناوری و وسایل ارتباط جمعی است.» نمونه شمار ۸ در مورد «لزوم استفاده معلم از فناوری در تدریس» چنین بیان می‌کند «خوب است معلمان به نقش فناوری در امر تدریس توجه کنند، استفاده از انواع فناوری‌ها و یا حتی یک فناوری در کلاس درس، سبب می‌شود که دانش‌آموزان خود را بهتر با شرایط کلاس وفق دهند.» نمونه شماره ۳ در مورد «استفاده از فیلم‌های آموزشی» چنین بیان می‌کند «یک معلم خوب می‌تواند در کلاس درس از فیلم‌های آموزشی برای دانش‌آموزان استفاده کند و یادگیری را برای آن‌ها تسهیل نماید.»

سواد اطلاعاتی و ارتباطی و آشنایی با فناوری‌های مدرن و کاربرد آن در تدریس یکی دیگر از صلاحیت‌هایی است که معلم امروزی بایستی از آن برخوردار باشد. استفاده از فناوری‌های جدید به معلمان کمک می‌کند تا یادگیری دانش‌آموزان را افزایش دهد و موجب جذابیت بیشتر کلاس درس شده و یادگیری دانش‌آموزان را تعمیق بخشد. کاربرد فناوری در کلاس درس می‌تواند در به چالش کشاندن ذهن دانش‌آموزان و درگیر ساختن آن‌ها با محتوای تدریس مؤثر باشد.

۶. **صلاحیت‌های اخلاقی معلمی:** صلاحیت اخلاقی ویژگی دیگری بود که در بین نمونه‌های مورد بررسی از تکرار بیشتری برخوردار بود. نمونه‌های مورد بررسی صلاحیت‌های اخلاقی معلمی را با این مفاهیم بیان نموده‌اند: «دلسوز، صبور، انسانیت، خوش‌اخلاق، خوش‌برخورد و گشاده‌رویی، احترام گذاشتن، فداکاری، محبت و صمیمیت، وجدان کاری، محبت و مهربانی، تبعیض قائل نشدن»

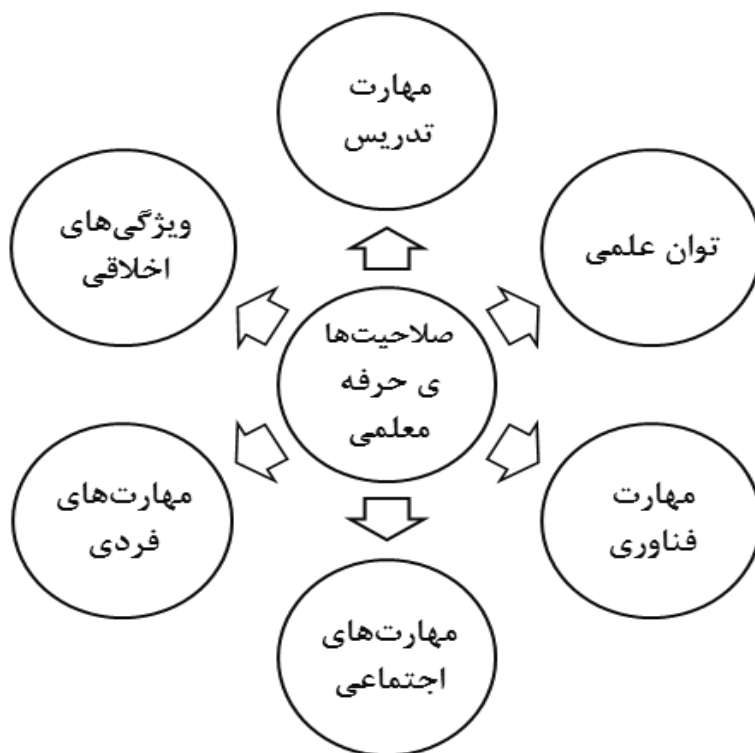
برای مثال نمونه شماره ۱۴ در مورد «صبر معلمی» چنین بیان می‌دارد «اصولاً معلم با نوجوانان سروکار دارد و این افراد به خاطر کمی سن و تجربه گاهی رفتارهایی از خود بروز می‌دهند که اگر معلم بردباری کافی نداشته باشد ممکن است موجب ناراحتی شود» نمونه شماره ۱۳ نیز در مورد «اخلاق معلمی» چنین بیان می‌کند «از نظر بنده مهم‌ترین ویژگی معلمی اخلاق است. یک معلم خوب باید رفتار مناسبی با دانش‌آموزان خود داشته باشد برای مثال با لحنی مهربانانه با آنان صحبت کند یا دانش‌آموزان را در جمع دیگران مورد تمسخر و تحقیر قرار ندهد و اگر تنبیهی است به شیوه درست باشد» نمونه شماره ۱۱ نیز در مورد «خوش‌خلقی و خوش‌برخوردی معلم» چنین بیان می‌کند: «اولین ویژگی معلم خوب از نظر من اخلاق معلم است. معلمی که با دانش‌آموزان با روی خوش برخورد کند و به آن‌ها احترام بگذارد و شخصیت آن‌ها را حفظ کند در مقابل همان احترام را برداشت می‌کند.» نمونه شماره ۱۹ نیز در مورد «تأثیر دانش‌آموزان از اخلاق معلم» چنین بیان می‌کند: «دانش‌آموزان همیشه از معلمی به‌خوبی یاد می‌کنند و از آن تأثیر می‌گیرند که اخلاق و منش خوبی داشته باشد و با دانش‌آموزان صمیمانه رفتار کند نه اینکه با اخلاق تند فقط تدریس را انجام دهد.» نمونه شماره ۹ در مورد «آموزش انسانیت» به دانش‌آموزان چنین بیان می‌کند «به نظر من معلم خوب معلمی است که با رفتار خود انسانیت را به بچه‌ها یاد دهد.» نمونه شماره ۶ در مورد «آموزش اخلاقی» به دانش‌آموزان چنین بیان می‌کند «تلاش می‌کنم فقط به مطالب درسی توجه نکنم بلکه مطالب اخلاقی زیادی نیز به دانش‌آموزانم بیاموزم.» نمونه شماره ۱۸ در مورد «صبور و دلسوز بودن معلمان» چنین بیان می‌کند «این شغل بالاترین ارزش‌های اخلاقی رو در خودش جا داده. معلم در اولین قدم باید دلسوز و صبور باشد.»

اخلاق معلمی از دیرباز به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شایستگی‌های حرفه معلمی محسوب می‌شود. در همه جوامع افرادی در شغل معلمی پذیرفته می‌شوند که به اخلاق‌مداری متعهد باشند. آموزش و تدریس تنها به تکنیک محدود

می‌شود بلکه تدریس خوب با ویژگی‌های اخلاقی همچون صبر، آرامش، خوش‌رویی، ادب، صداقت، احترام، دلسوزی و... توأمان است. ویژگی‌های اخلاقی مثبت موجب احترام معلم در بین دانش‌آموزان خواهد شد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

این مقاله با هدف بررسی دیدگاه‌ها و نظرات دانشجو معلمان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی نگاشته شده است. تصورات و ادراکات دانشجو معلمان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی شکل‌دهنده هویت معلمی آن‌ها است. تصور و برداشتی که دانشجو معلمان دارند از صلاحیت‌های حرفه معلمی دارند بر عملکرد حرفه‌ای و اجتماعی آنان در شغل معلمی اثر می‌گذارد؛ بنابراین آشنایی با ادراکات و تصورات دانشجو معلمان از شایستگی‌های حرفه معلمی یکی از ضرورت‌هایی است که در نظام تربیت‌معلم می‌تواند مورد توجه پژوهشگران و مدیران نظام تعلیم و تربیت قرار گیرد. بر این اساس این مقاله به بازنمایی تصورات و ادراکات دانشجو معلمان از صلاحیت‌های حرفه معلمی می‌پردازد. روش پژوهش در این مقاله روش کیفی با رویکرد پدیدارشناسی است. پس از انتخاب نمونه‌های مورد پژوهش از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته از آن‌ها خواسته شد که ادراکات و تصوراتشان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حرفه معلمی را بیان نمایند. روایت‌های دانشجو معلمان از صلاحیت‌ها و شایستگی‌ها معلمی در ۶ مضمون دسته‌بندی شدند.

شکل ۱. نمودار مضامین اصلی استخراج‌شده از صلاحیت‌های حرفه معلمی

بررسی دیدگاه‌ها و تصورات نمونه‌های مورد بررسی از صلاحیت‌های حرفه معلمی نشان می‌دهد که دانشجو معلمان مورد مطالعه، لازمه حرفه معلمی را کسب مهارت‌هایی همچون مهارت تدریس و مدیریت کلاس، مهارت‌های اجتماعی و توانایی برقراری ارتباط، توانایی علمی و پژوهشی، مهارت‌های فردی و روان‌شناختی، مهارت‌های فناوری و اطلاعاتی و داشتن ویژگی‌های اخلاقی خاصی تلقی می‌کنند. به نظر نمونه‌های مورد بررسی مهم‌ترین صلاحیت شایستگی حرفه معلمی مهارت تدریس و مدیریت کلاسی است. لازمه تدریس اثربخش، مهارت داشتن در برنامه‌ریزی، آشنایی با راهبردهای تدریس متنوع و توانایی مدیریت کلاسی است. تدریس مطلوب از نظر دانشجو معلمان مورد

بررسی تدریسی: با برنامه، کاربردی، قابل فهم، جذاب، لذت‌بخش، مشارکتی، تأثیرگذار و مرتبط با زندگی واقعی فراگیران است. صلاحیت مهارت تدریس که دانشجویان مورد بررسی بدان اشاره داشتند، با شایستگی‌های تربیتی (Dibaei Saber et al., 2019) بعد حرفه‌ای (Mirkamali et al., 2019) بعد مهارتی (Mohebi et al., 2022) شایستگی‌ها و مؤلفه‌های مهارت‌های تربیتی (rezaee, 2020) شایستگی مهارتی (Ababaaf et al., 2020) ویژگی حرفه‌ای (Halaji, 2022) قرابت و مطابقت دارد.

شایستگی بعدی که نمونه‌ها به آن اشاره داشته‌اند مهارت اجتماعی و ارتباطی است. یک معلم خوب از نظر دانشجو معلمان، معلمی است که بتواند به دانش‌آموزان و همکارانش ارتباط مثبت، مؤثر و صمیمانه برقرار نماید. احساس همدلی و درک دانش‌آموزان و روابط نزدیک و دوستانه و احساس مسئولیت نسبت به آنان مهارت‌هایی است که لازمه معلمی است. دانش‌آموزان معلمان را ترجیح می‌دهند که رابطه گرم و دوستانه‌ای با آن‌ها داشته باشند. معلمان با بکارگیری مهارت‌های ارتباطی در کلاس می‌توانند ضمن برقراری ارتباط میان فردی مثبت با دانش‌آموزان و فراهم کردن محیط کلاسی مشارکتی، مفاهیم موضوعات درسی را با یک تعامل مناسب و با همکاری و مشارکت فعال دانش‌آموزان آموزش دهد. مهارت اجتماعی که در این پژوهش به‌عنوان یکی از صلاحیت‌های معلمی معرفی شده است، با شایستگی ارتباطی (دیبایی صابر، ۱۳۹۸) بعد بین فردی (Mirkamali et al., 2019) شایستگی‌های ارتباطی (Pourkarimi et al., 2022) شباهت و مطابقت دارد.

توان علمی از دیگر صلاحیت‌ها و شایستگی‌هایی که دانشجو معلمان بدان اشاره داشته‌اند. از نظر دانشجویان مورد بررسی، معلم بایستی توانایی علمی و دانش تخصصی و عمومی لازم برای معلمی را دارا باشد. معلم شایسته کسی است که بتواند دانش تخصصی خود را به مسائل روزمره پیوند زند و آگاهی و شناخت کافی از مفاهیم و اطلاعات به‌روز رشته خود را داشته باشد. معلمان که از دانش تخصصی بیشتری برخوردارند از توانایی بالاتری در جلب مشارکت دانش‌آموزان در یادگیری لذت‌بخش کردن و معنادار کردن آموزش برخوردارند. توانایی علمی معلمان با شایستگی پژوهشی (Dibaei Saber et al., 2019) بعد تخصصی (Mirkamali et al., 2019) بعد دانشی (Mohebi et al., 2022) شایستگی و مؤلفه‌های دانش حرفه‌ای (Rezaee, 2020) شایستگی نظری (Ababaaf et al., 2020) شایستگی‌های دانشی (Pourkarimi et al., 2022) هماهنگی و همخوانی دارد.

مهارت‌های فردی و روانی صلاحیت و شایستگی دیگری است که نمونه‌های مورد بررسی بدان اشاره داشتند. حرفه معلمی نیازمند مجموعه‌ای از ویژگی‌های فردی و روانی همچون کنترل خشم، فن بیان، اعتمادبه‌نفس، انتقادپذیری و انعطاف‌پذیری و هوش هیجانی است. از دیدگاه روان‌شناختی تیپ شخصیت‌های خاصی با ویژگی‌های روانی متناسب با حرفه معلمی می‌توانند از عهده حرفه معلمی برآیند. مهارت فردی و روانی به‌عنوان یکی از صلاحیت‌های معلمی با بعد شخصی (Mirkamali et al., 2019) بعد شخصیتی/اخلاق (Mohebi et al., 2022) شایستگی‌های فردی (Ababaaf et al., 2020) ویژگی فردی (Halaji, 2022) شایستگی‌های شخصیتی و اخلاقی (Pourkarimi et al., 2022) قرابت و مطابقت دارد.

تصور و ادراک دیگری که دانشجو معلمان از صلاحیت‌های حرفه معلمی داشته‌اند، ویژگی‌های اخلاقی متناسب با شغل معلمی است. از نظر اغلب نمونه‌های مورد بررسی یک معلم دارای ویژگی‌های اخلاقی همچون صداقت، صمیمیت، مهربانی توأم با اقتدار، دلسوز صبور همراه با وجدان کاری و عدالت و انسانیت است. ویژگی‌های اخلاقی مورد اشاره دانشجو معلمان با شایستگی‌ها و مؤلفه‌های اخلاق و تعهد حرفه‌ای (Rezaee, 2020) شایستگی حرفه‌ای (Ababaaf et al., 2020) شخصیتی و اخلاقی (Pourkarimi et al., 2022) مشابهت و قرابت دارد.

مهارت فناورانه شایستگی دیگری است که برخی از دانشجو معلمان بدان اشاره داشته‌اند. برخی از نمونه‌های مورد بررسی به ویژگی‌هایی چون آشنایی با تکنولوژی‌های روز، آشنایی با فناوری، مهارت رایانه‌ای اشاره داشته‌اند. اگرچه پژوهش‌های پیشین و نیز نمونه‌های مورد بررسی در این پژوهش، به این بعد از مهارت معلمی کمتر اشاره داشته‌اند.

با این وجود، امروزه آشنایی با فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و مهارت استفاده از آن یکی از مهم‌ترین صلاحیت‌های معلمی به شمار می‌آید. در عصر کنونی، آموزش با استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نه یک امکان بلکه یک ضرورت آموزشی است. مهم‌ترین ویژگی دانش‌آموزان نسل جدید دسترسی و آشنایی با رسانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی و استفاده از نوآوری‌های جدیدی همچون هوش مصنوعی است؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین راه برقراری ارتباط با نسل جدید و آموزش مؤثر به آن‌ها، آشنایی با فناوری‌های جدید همچون هوش مصنوعی و به‌کارگیری تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی است. بدین ترتیب پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران تربیتی و مدیران اجرایی و آموزشی صلاحیت فناوریانه معلمی را در قالب برنامه‌های درسی و آموزشی و کارگاه‌های علمی به دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان تبیین و تشریح نمایند.

References

- Ababaaf, Z, Farasatkah, M. Ghodoosi, F. (2020). Teaching Competencies from the Perspective of a Group of Education Activist: Commonalities and Differences, 36(1) 83-106. [In Persian].
- Adetayo, J. O. (2016). Teachers' factors as determinants of the professional competence of the Nigeria Certificate in Education (NCE) teachers. *Journal of Education and Practice*, 7(13), 1-11.
- Adib, Y. Fathiazar, E. Arefnejad, S. (2017). Professional Identity of Teachers from the Perspective of Student Teachers of Farhangian University of East Azerbaijan Province, *Journal of Teacher Education*, 1(1) 147-162 [In Persian].
- Apple, M. W. (2013). *Can Education Change Society?* New York, Routledge.
- Askari Matin, S. Kiyaani, G. (2018) A Standard Model for Measuring Professional Competencies of Teachers in the Islamic Republic of Iran. *Education*. 34(2) 9-30. [In Persian].
- Bodlai, H. (2020). *Method Research of phenomenology*, Tehran: Andishe Ehsan. [In Persian].
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry research design: Choosing among five approaches*, translated by Hasan Danaeifard and Hossein Kazemi.: Tehran: Safar press. [In Persian].
- Dibaei Saber, m. Abbasi, E. Fathi Vajargah, K. Safaei Movahed, S. (2019). Diagnosing the Effective Competencies of Secondary School Teachers from the Viewpoint of Expert Education, *Educational and Scholastic studies*, 8(2) 83-111 [In Persian].
- Durkheim, E. (1998) *Education and Sociology*, translated By Ali Mohammad Kardan, Tehran: Tehran University Press. [In Persian].
- Flik, U. (2006) *An introduction to qualitative*, translated by Hadi Jalili, Tehran: Ney press.
- Ghanbari, M. Almasi, L. (2017). Description of Become Teacher: Auto Ethnography of a Farhangian University Graduate, *Research of Teaching* 5(4)71-97. [In Persian].
- Giroux, H. (1985). *Teachers as intellectuals: Toward a Critical Pedagogy of Learning*, New York: Bergin & Garvey.
- Halaji, M. (2022). Examine the Implications of the Upstream Document of the Farhangian University on the Teacher Characteritics, *Educational and Scholastic studies*, 11(2), 221-246. [In Persian].

- Huntly, H. (2008). Teachers' work: Beginning teachers' conceptions of competence. *Australian Educational Researcher*, 35(1), 125 -145.
- Kadkhodaie, M. (2016). Teacher education: its Identity and its Procedures, Theory and Practice in Teacher Education, 3(3). 27-44. [In Persian].
- Koster, B., & Dengerink, J. J. (2008). Professional standards for teacher educators: How to deal with complexity, ownership, and function. Experiences from the Netherlands. *European Journal of Teacher Education*, 31 (2), 135 -149.
- Lincoln, Y.S. and Guba, E.G. (1985) *Naturalistic Inquiry*. London; SAGE.
- Maleki, H. (2013). Qualifications of the teaching profession, Tehran: Madrese press. [In Persian].
- Mohammadi.M. (2022) *Historical models of elementary school teacher training in Iran*, Tehran: Farhangian University.
- Mohammadiasl, A. (2018). Qualitative research method in social sciences, Tehran: Varjavand press. [In Persian].
- Mohebbi, A. Farhoush, M. Yadollahi, S. (2022) Assessing Professional Qualification if teachers: An integrative review of Iranian studies. *Educational Innovations*, 21(84)29-64. [In Persian].
- Narenji Thani, F. Mirkamali M. Asadi S. (2019) Evaluation of professional competences of elementary teachers "from the perspective of administrators" in Markazi province, *School Administration*, 7(3) ۸۶-۶۹. [In Persian].
- Pourkarimi, J. Seyfi, A. Ghaemi, F. Namdar Pejman, M. (2022). Designing a Competency Model for Applicants of Primary Education Program at Farhangian University, *Quarterly Journal of Educational and Scholastic Studies*. V 11(1), 17-46. [In Persian].
- Raouf, A. (2002). Global movement to improve teacher education, Tehran: Research Institute of Education. [In Persian].
- Rezaaee, M. (2020) Identification and Validation of Teachers Professional Competencies based on Education Reform Documents, *education*, 36(1) 63-82. [In Persian].
- Sarkararani, M. (2011) *Teaching and learning culture: An ethnographic research with an educational approach*, Tehran: Burhan School Cultural Institute. [In Persian].
- Soltani Nejad, N. Arefi, M. Moosapour, N. Fathivajargah, K. (2018) A Narrative study of an elementary school teacher teaching approach with an Emphasis on the Role of Educational Theories. *Education sciences*, 2(24) 5-24. [In Persian].
- Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research, Grounded Theory, Procedures, and Techniques*. London: SAGE.
- Supreme Council of the Cultural Revolution, (2011) *Fundamental Reform Document of Education in the Islamic Republic of Iran*, Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution
- Supreme Council of the Cultural Revolution, (2011). *Farhangian University Statutes*, Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution
- Voorhees, R. A. (2001). Competency-based learning models, a necessary future. *Journal of New Directions for Institutional Research*, 28(110), 5-13.

Zokai, M.S. (2021), The art of conducting qualitative research from problem solving to writing, Tehran: Agah press. [In Persian].